

KUR'ANÎ PERSPEKTİFTEN ADALET VE ZULÜM KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Şadi EREN¹

Öz

Adalet ve zulüm birbirine mukabil iki kavram olup Kur'an'da sıkça karşımıza çıkar. İnsan, yaratılışında yer alan şehvet, gadap ve akıl kuvvelerini yerli yerinde kullanırsa adaleti gerçekleştirir; bunları yerinde kullanmadığında veya kullanamadığında az veya çok zulme girer, haksızlık yapar. Akla ve şeriata (dine) uymak insanı adalete; nefis ve şeytana uymak ise insanı zulme sevkeder.

Bu çalışmada, Kur'an merkezli olmak üzere bu iki önemli kavrama ana hatlarıyla bakılacak, ayrıca zulümden adalete geçebilmenin bazı esaslarına dikkat çekilecektir.

Anahtar kelimeler: Adalet, zulüm, eşitlik, hukuk, insan hakları, hukukun üstünlüğü

Abstract

A General View to the Concepts of Justice and Injustice from the Perspective of the Qur'an

Justice and injustice are two concepts which correspond to each other

1 Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tefsir A. B.D., sadieren@hotmail.com

and we often come across with them in the Qur'an. Justice is fulfilled if people use their inherent faculties such as lust, anger and mind in a proper way. If they do not or cannot use them in a proper way, they do wrong at a small or large scale. Following the mind and *sharia* (religion) directs people to justice, whereas following the *nafs* and the devil leads them to injustice.

In this study, these two important concepts will be outlined on the basis of Quran and some fundamentals on how to move from injustice to justice will be highlighted.

Keywords: justice, injustice, equality, human rights, the superiority of law

1. Giriş

“Gökler ve yer adaletle ayakta durur.”² Gökyüzündeki yıldızların birbirine çarpmadan yol almaları, yeryüzündeki vahşi hayvanların kendi sınırlarına kalmaları, ilahi adaletin bir tecellisidir.

Adalet timsali Hz. Ömer'in söylemiş olduğu “Adalet, mülkün temelidir” vecizesi herhangi bir idarenin adaletle ayakta durabileceğini bize bildirir.³ Mesela, bir baba evlatları arasında adaletle riayet ederse evde tatlı bir otoriteye sahip olur. Bir vali, adaletiyle öne çıkarsa gönüllerde taht kurar, maddi saltanatının çok fevkinde manevi bir saltanata kavuşur.

Her insanın hayatı, hemen her gün adalet ve zulüm örneklerine muhataptır. Topyekûn insanlık tarihi bir yönüyle adalet ve zulmün tarihi olarak ele alınabilir. Günümüzde de adaletle ilgili konular geniş kitlelerce takip edilmekte, “hukukun üstünlüğü mü, yoksa üstünlerin hukuku

2 Râgıb el-İsfehânî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986), s. 329.

3

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cîze: Hicr li't-tıbâa ve'n-neşr, 1997), c. VII, s. 68.

mu”, “kuvvetli olan mı haklıdır, yoksa haklı olan mı kuvvetlidir?” gibi konular canlı bir şekilde kamuoyunda tartışılmaktadır.

2. Kur'an'da Dört Temel Unsur

Bediüzzaman Said Nursi, Kur'an'ın esas maksatları ve asli unsurlarının dört tane olduğunu söyler:

1-Tevhid

2-Nübüvvet

3-Haşır

4-Adalet.⁴

Bunlardan adalet, insanın Allah'la ve insanın diğer insanlarla olan münasebetlerini tanzim eder. Mesela ibadetler Allahın insan üzerindeki haklarıdır. Sahih bir iman ve salih amellerle Allah'a yönelmek, insanın Allah'a yönelik vazifeleridir. Öte yandan insanların birbirleriyle olan münasebetlerini tanzim eden muamelat hükümleri, adaletin ikinci önemli ayağıdır. Çünkü insan, mahiyetinde yer alan şehvet, gadap ve akıl kuvvelerini dengeli kullanmazsa, adaletten sapar ve zulme düşer. Hırsızlık, aldatmak, haksız yere insan öldürmek gibi fiiller, başkalarının hukukuna tecavüzden başka bir şey değildir.

3. Karıncanın Hukuku

Saltanatı insanlara, cinlere, hayvanlara şamil olan Hz. Süleyman'ın mucizelerinden biri, kuşdilinin kendisine öğretilmiş olmasıdır. Hz. Süleyman, bir sefer esnasında ordusuyla karınca vadisinden geçerken, karıncaların reisi diğer karıncalara şöyle seslenir: “Ey karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi çiğnemesin.”⁵ Yani, “onlar hak ve hukuka riayet eden insanlardır, bilerek karıncayı bile incitmezler.”

4 Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), c. II, s. 92.

5 en-Neml, 27/18-19.

Said Nursi, bu olaydan mülhem olarak dinin hukuka bakan yönünü şöyle ifade eder:

“Acaba bir şeriat ‘karıncaya bilerek ayak basmayınız’ dese, tazibinden men etse, nasıl beni Âdemin hukukunu ihmal eder?”⁶

Karınca, son derece küçük bir varlıktır. Onun bile bir hukuku varsa, elbette yeryüzünün halifeleri kılınan insanların birbirleri üzerinde çok önemli hakları olacaktır. Din, bu hakları hem beyan eder, hem de korunmasını ve bunlara riayet edilmesini sağlar. Kanuni Sultan Süleyman’la alakalı nakledilen şu anekdot, buna güzel bir misaldir:

Osmanlının en haşmetli devrinde kırk altı yıl hükmeden Kanuni, ince bir ruh dünyasına sahiptir. Zaman zaman bazı meseleleri, hocası Şeyhülislam Ebussuud Efendi’ye şiirle sormaktadır. Bir defasında hocasına şu notu gönderir:

“Dırahta ger ziyân etse karınca,

Zarar var mıdır ânı kırınca?”

(Eğer karınca ağaca zarar verir, onu kurutursa, onu öldürmekte bir zarar var mıdır?)

Ebussuud Efendi, aynı üslupla şu latif cevabı yazar:

“Yarın Hakk’ın divanına varınca,

*Süleyman’dan hakkın alır karınca.”*⁷

4. Kavram Olarak Adalet

Adalet, hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesidir. Buna başka bir ifadeyle “ihkak-ı hak, yani her hak sahibine hakkını vermektir” de diyebiliriz. Bu, hem iyi işler yapana mükâfatını, hem de kötü işler yapana cezasını vermeyi içine alır.

6 Nursî, *Münazarat*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 30.

7 <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=4611> (erişim tarihi: 10.03. 2018)

Başlıca üç hakla karşı karşıya olduğumuz görülür:

- 1- Hukukullah
- 2- Hukuk-u ibad
- 3- Kişinin kendisi üzerindeki hakkı⁸

Bunlardan hukukullah, Allah'ın insanlar üzerindeki haklarını ifade eder. Genel anlamda bu "ibadet" kavramıyla ifade edilebilir. İbadet ise, "Allah'ın emrettiklerini yapmak, yasaklarından ise kaçmaktır."⁹Hukuk-u amme denilen umuma ait haklar da bir yönüyle hukukullah çerçevesinde değerlendirilebilir.¹⁰ İslam şâirinin herkesle genel anlamda alakası olduğundan, bunlara ilişilmesi hukukullahla ilişmek hükmündedir. Mesela, ezanı yasaklamak veya asli suretinden başka bir şekle çevirmek hukukullahla saldırı anlamına gelir.

Hukuk-u ibad ise, insanların birbirleri üzerindeki haklarıdır. Mesela karı-koca ve evlatların, amir ve memurun, patron ve işçinin, öğretmen ve öğrencinin, kısacası birbiriyle münasebeti olan herkesin birbirlerine karşı hem hakları, hem de sorumlulukları vardır.

Öte yandan kişinin nefsinin kendisi üzerinde hakları vardır. Nakıslıktan kurtulup kâmil biri olmaya çalışmalı, bunun için de mesela ilim, hikmet, adalet gibi güzellikleri kendinde göstermeli, bunların zıtlarından uzak kalmalıdır. Sözelimi, kendisine verilen akli faydalı bilgileri elde etmekte kullanmak, lüzumsuz ve zararlı bilgilerden ise uzak tutmaya çalışmak, adaletin bu kısmıyla alakalıdır.

5. Kavram Olarak Zulüm

Zulüm, adaletin mukabilidir. Râgıb el-İsfehânî, zulmü şöyle tarif eder: "Bir şeyi vazedildiği konumdan başka yere koymaktır." Bu, nok-

8 Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 319.

9 Nursî, *İşaratu'l-İ'caz*, (çev. Şadi Eren, İstanbul: ۲۰۱۰), s. 259.

10 Nursî, *Mektubat*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 395.

san veya ziyadeyle olabildiği gibi, zaman veya konumunu değiştirerek de olabilir.¹¹ Mesela borcunu eksik vermek veya tam verse bile zamanında vermemek bir zulümdür. Hz. İsa'yı sevmek güzeldir. Ama sevgiyi artırıp onu bir ilah gibi görmek zulüm olur. Keza, nimete şükür artı bir değerdir. Bunu Allah yerine putlara yöneltmek ise büyük bir zulümdür. Nitekim ayette “şirkin çok büyük bir zulüm olduğu” ifade edilmiştir.¹² Zulmün hukukullahı bakan yönü, “küfür, şirk, nifak (münafıklık) gibi durumlardır.”¹³

Mahlûkata zulüm ise, onların hakkını vermemek, kendilerine haksızlık yapmaktır. İnsanların gıybetini yapmak, malını çalmak gibi durumlar zulüm olduğu gibi, evcil hayvanları aç bırakmak, yük taşıyan hayvanlara fazla yük yüklemek de zulümdür. Hz. Peygamber şöyle bir durumu anlatır:

Adamın biri gün boyu öküzü tarlada çalıştırdı. Ardından eve dönerken de öküzün sırtına bindi. Öküz geriye dönüp adama dikkatle baktı ve şöyle dedi: “Ben bunun için yaratılmadım!”¹⁴

Bir de kişinin kendine zulmetmesi vardır. İlgili bir ayette şöyle buyrulur:

“Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz nefesine zulmetmiş olur.”¹⁵

Günahlara girmek, kabiliyetlerini müsbette değil menfide kullanmak, kendisine verilen ömür sermayesi ile ebedi bir cenneti kazanabilecekken, bu ömürle cehennemi kazanmak... kişinin kendine zulmetmesidir. Bu zaviyeden baktığımızda, mesela içki içen biri:

11 Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 318.

12 Lokman, 31/25.

13 Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 319.

14 Buhârî, “Fedâilü ashâb”, 5.

15 et-Talâk, 65/1.

-Allah'ın yasağını dinlemeyerek hukukullahı tecavüz eder.

-Ailesinin kazancını içkiye vererek, onlara bağırıp çağırarak veya bu haliyle araba kullanıp kazaya sebebiyet verdirerek başkalarına zulmeder.

-Aklını içki ile uyuşturup, bu yüzden kabiliyetlerini körelterek kendine zulmeder.

6. Zulmün Sonu

Kur'an-ı Kerim'de zalimlerin dünyada da ceza gördüklerine dikkat çekilir, devamında da pek çok ayette "işte zalimleri biz böyle cezalandırırız" denilir.¹⁶ İlgili ayetlerin tefsirlerinde dikkat çekildiği üzere, "Allah imhal etse bile ihmâl etmez!" Yani mühlet verebilir ve verir, ama sonunda mutlaka cezalandırır. Cezası kısmen bu dünyadadır, tamamıyla ise ahirette olacaktır.

Hız. Peygamber şöyle buyurur:

"Mazlumun duasından sakının. Çünkü onunla Allah arasında bir perde yoktur."¹⁷

"Zulümden sakının, çünkü zulüm kıyamet gününde (sahibine) karanlıklar olacaktır."¹⁸

Halkımız arasında "zulm ile âbâd olanın sonu berbat olur" sözü, zulmün akıbetini bize bildirir. Yine halkımız arasında bu meselede şöyle denilir: "Alma mazlumun âhını, çıkar âheste âheste!"

Şair ise şöyle der:

"Hak kulundan intikamın kul eliyle alır,

Bilmeyen İlm-i Ledün, bunu kul yaptı sanır."¹⁹

16 Mesela bkz. el-A'raf, 7941; el-Enbiyâ, 21/29.

17 Buhârî, "Cihad", 180.

18 Tirmizî, "Birr", 83.

19 <http://www.gonullersultani.net/gulden-bulbullere-3/147-21-allah-isteki-verem-buyuruyor.html> (erişim tarihi: 10.04.2018)

7. İlahi Adalet

Allah adildir.²⁰ Her şeye hakkını ve müstehakkını vermiştir. “Kâinatta her şey olması gereken yeredir.”²¹ Gerçi hiçbir varlığın Cenab-ı Hak'tan hak talep etmeye hakkı yoktur, çünkü mülk umumen O'nundur. Ama O, adaletle iş yapmayı prensip edinmiştir. Her varlığın mahiyeti neyi gerektiriyorsa bunların verilmesi, ilahi adaletin tecellilerindedir. Mesela “çöl tırı” olarak yaratılan deveye, kumlara batmayacak ayak, çöl fırtınalarında işine yarayan göz kapağı, susuzluğa çare olan hörgüç gibi azalar verilmesi ilahi adaletin görüntülerindedir.

“Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücut vermek, suret vermek, yerli yerine koymak” ilahi adaleti gösterir.²² Bir ayette şöyle bildirilir:

“Allah, istediğiniz herşeyden size verdi”²³

Said Nursi, ayeti şöyle yorumlar: “İstidat ve ihtiyac-ı fitri lisanıyla insan ne istemişse, bütün verilmiş.”²⁴

Mevlana, şöyle der:

“Ya Rabbenâ, biz yoktuk, bizim talebimiz de yoktu. Senin lütfun, bizim söylemediklerimizi işitti.”²⁵

Hak sahibine hakkını vermeyi ifade eden adaletin bu kısmıyla alakalı şu ayete bakabiliriz:

20 Gerçi Ali Şeriatî “Sonradan ilahi adalet diye adaleti göklere çıkardılar ki, yeryüzünde ondan söz edilmesin” der. Ama ilahi adaleti nazara almadan adaleti sağlam bir temele oturtabilmek mümkün değildir.

21 Bilâl Kılınç, “Kendi Kendini Açıklayan Bir Kavram: Adalet”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV*, (ed. Muharrem Balcı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 2013 s. 29.

22 Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 65.

23 İbrahim, 14/34.

24 Nursî, *Sözler*, s. 421.

25 Mevlâna, Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, (Tercüme ve şerh: Tahiru'l- Mevlevî, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963), c. II, s. 382.

“Ey insan! Rabb-i Kerimine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, düzgün kıldı, mutedil yaptı.”²⁶

Ayet metninde geçen ve adalet kökünden gelen fiil, Allah’ın insan yaratılışını mutedil kıldığını, her azanın hakkı ne ise verdiğini, mahiyetinin gereklerini var ettiğini anlatır. Sadece elimize baksak bile bunu rahatlıkla anlayabiliriz. İnsana tek el değil, çift el verilmiştir. Her ele beş parmak takılmıştır. Bu parmaklar içinde başparmağa apayrı bir konum belirlenmiştir. Tek el verilseydi ne kadar aciz olurduk? Parmaklar olmasa ne yapardık? Başparmağımız da diğer parmaklar hizasında olsa eşyayı nasıl tutardık?

İlahi adaletin bir başka ciheti, suçlulara ceza vermesidir. Adaletin bu kısmı bu dünyada tümüyle görülmez, çünkü dünya bir imtihan yeridir ama bütün bütün de ihmal edilmez. Kur’an-ı Kerim’de anlatılan asi kavimlere ve şahıslara gelen cezalar, ilahi adaletin bu yönünü göstermektedir. Adaletin bu kısmı, tümüyle ahirette tecelli edecek, zerre kadar şerrin de karşılığı verilecektir. Kur’an bunu şöyle anlatır.

“Bugün her nefis yaptığının karşılığını görecektir. Bugün asla bir zulüm yoktur.”²⁷

Yani, dünyada zulüm vardı. Zalimlere zaman zaman cezaları verildiyse de tümüyle verilmedi. Ama artık imtihan bittiği için kim ne yapmışsa karşılığını alacak. Böyle olunca, ahirette zulüm diye bir şey olmayacak.

8. Zulüm İçinde Adalet Tecellisi

İlahi adalet, bazen zulüm görüntüsü altında kendini gösterir. Said Nursi, buna şöyle dikkat çeker:

“Bazen zulüm içinde adalet tecelli eder. Yani, insan bir sebeple bir haksızlığa, bir zulme maruz kalır, başına bir felaket gelir, hapse de

26 el-İnfitar, 82/7.

27 el-Mü’min, 40/17.

mahkûm olur, zindana da atılır. Bu sebep haksız olur. Bu hüküm bir zulüm olur. Fakat bu vakıa adaletin tecellisine bir vesile olur. Kader-i İlahi başka bir sebepten dolayı cezaya, mahkûmiyete istihkak kesb etmiş olan o kimseyi bu defa bir zalim eliyle cezaya çarptırır, felakete düşürür. Bu, adalet-i İlahinin bir nevi tecellisidir.”²⁸

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın ibretlerle dolu yolculuğunda yaşananlar buna güzel bir misaldir. Şöyle ki: (özetle)

Hz. Hızır, bindikleri gemiyi yaralı hale getirir. Yolda bir çocuğu öldürür. Ugradıkları bir beldede kendilerine iyi muamele yapılmadığı halde, orada yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir eder. Gördüklerinden hayret içinde kalan Hz. Musa'ya durumu şöyle izah eder:

Gemiyi yaralaması, onu kurtarmak içindir, çünkü ilerde sağlam gemilere el koyan zalim bir hükümdar vardır. Çocuğu öldürmesi, Allah'ın hayırlı bir evlat vermesi içindir, çünkü bu hayırsızdır. Duvarı düzeltmesi, altında bir hazine olmasındandır. Çünkü duvar, anne-babası salihlerden olan iki yetime aittir. Bu iki yetim büyüyecek ve ilerde o hazineyi çıkaracaklardır.²⁹

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'de yer alan şu ifadeleri bu bağlamda değerlendirilebilir:

“Hak şerleri hayreyley.

Zannetme ki gayr eyler.

Arif anı seyreyler.

Mevla görelim neyley.

*Neyleyse güzel eyler.”*³⁰

9. Adalet Ve Eşitlik

Adaletin mühim bir esası, kanun önünde eşitliktir. “Müsavatsız ada-

28 Nursî, *Emirdağ Lâhikası* II, 77.

29 Bkz. el-Kehf,18/ 60-82.

30 <http://www.antoloji.com/tefvizname-siiri/> (erişim tarihi: 10.03.2018)

let, adalet değildir.”³¹ “Müsavat (eşitlik) fazilet ve şerefte değil, hukuk-tadır. Hukukta ise şah ve geda birdir.”³²

Yani, devletin en üst kademesinde olan idareciyle en altta bulunan sıradan bir vatandaş, kanun önünde aynı haklara sahip olmalı, suç işlediklerinde de her biri cezalandırılmalıdır. Hz. Peygamber döneminde yaşanan şu olay, buna güzel bir misaldir:

Mahzumoğulları kabilesine mensup eşraftan Fâtıma adında bir kadın hırsızlık yapar, Hz. Peygamber’in huzuruna getirilir, suçu sabit görülerek elinin kesilmesine hükmedilir. Kureyş’in ileri gelenleri, affedilmesi için Üsâme bin Zeyd’i araya koyarlar. Üsâme’nin böyle bir şefaatte bulunması Hz. Peygamber’e çok ağır gelir. Bu münasebetle ashabına şöyle der:

“Ey insanlar! Sizden öncekilerin neden dolayı yoldan saptıklarını biliyor musunuz? Asilzâde biri hırsızlık yaptığında onu affeder, kimse-siz biri bir şey çalarsa onu cezalandırırlardı. Allah’a yemin ederim ki, kızım Fatıma da böyle bir şey yapsa, onun elini de kestirirdim.”³³

Ancak bu meselede şu da göz ardı edilmemelidir: Eşitlik, her zaman adaleti yansıtmayabilir. Sözgelimi, aynı fabrikada çalışan kimse-lerin her birine aynı ücreti vermek haksızlık olur. Çünkü kimisi ustadır, kimisi çok ağır şartlarda çalışmaktadır. Bunların hepsine normal işçi ücreti vermek, özelliği ve ustalığı olanlara zulmetmek demektir. Fazilet ve şerefte insanlar farklı farklı derecelerde bulunur. Fazilet ve şerefle-rinin derecesi nisbetinde maddi manevi haklarının olması son derece normal görülmelidir. Mesela, işini çok iyi yapan usta, normal bir ustaya göre artı bir değere sahiptir; bu değer, alacağı ücrete yansımaları elbet-te hakkıdır.

Hz. Peygamber (ASM) anne-babanın çocuklara âdil davranmalarını

31 Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s.726.

32 Nursî, *Münazarat*, s.30.

33 Müslim, “Hudûd”, 2.

ister.³⁴ Buradaki adaleti, muamelat yönünden ele almak gerekir, yoksa kalbi meyil noktasında tam bir eşitlik âdeta mümkün değildir. Hediyeye verildiğinde hepsine verilmeli, birine vakit ayırırken diğerleri ihmal edilmemelidir. Keza, bir öğretmen sınıfta ders anlatırken bütün öğrencilerinin anlayacağı seviyeden anlatmalıdır. Sözgelimi, elli kişilik sınıfta üst düzey on öğrenci seviyesinden ders anlatmak, diğerlerine haksızlık olur. Ama o on öğrenciyle özel olarak ayrıca ilgilenip seviyelerini yükseltmek, ufuklarını açmak, onların önder kimseler haline gelmesini sağlamak da öğretmenin görevleri arasındadır.

10. Adalet Emri

İnsana namazı, orucu ve benzeri ibadetleri emreden Allah, adaleti de emretmiştir. Mesela, şu ayetlere bakalım:

“Adil olun!”³⁵

“Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın... ve konuştuğunuz zaman âdil olun.”³⁶

“Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Bir kâtip aranızda adaletle yazsın.”³⁷

Cum'a hutbelerinde Ömer Bin Abdülaziz döneminden beri şu ayete yer verilmesi de konumuz yönünden son derece manidardır:

“Şüphesiz ki Allah, adaleti, ihsanı ve yakınlarla vermeyi emreder.”³⁸

11. Devlet Ve Adalet

Devlet, adaletle ayakta durur. Hz. Peygamber (ASM), Arş'ın gölgesinde gölgelenecek yedi seçkin zümreyi beyan ederken, ilk olarak

34 Buhârî, “Hibe”, 12.

35 el-Mâide, 5/8.

36 el-En'âm, 6/52.

37 el-Bakara, 2/282.

38 en-Nahl, 16/90.

“imam-ı âdil”i yani adil yöneticiyi nazara verir.³⁹Kendisi insanların problemlerini çözmeye vakit ayırmış, âdil bir hâkim olarak hükümler vermiştir. Şu ifadesi, Onun bu yönüyle alakalıdır:

“Siz bana kiminiz davacı, kiminiz davalı olarak gelirsiniz. Olur ki, bazınız davasını daha güzel anlatır, ben de (haksız olduğu halde) onun lehine hüküm veririm. İşte kime bu şekilde kardeşinin hakkından verirsem bilsin ki, ona ateşten bir parça vermiş olurum.”⁴⁰

Vefatından sonra yerine geçen halifeler, adalet esasını hassasiyetle gözetmiş, haksızlık yapmaktan itinayla sakınmışlardır. Özellikle Hz. Ömer (r.a) adaletiyle öne çıkmış, raiyyetinin hukukunu muhafaza ederek âdeta adaletle özdeşleşmiş, adaletin mücessem timsali olmuştur.

Merhum Mehmet Akif, Onun adalet hususundaki hassasiyetini şöyle ifade eder:

*“Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırsa koyunu,
Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer’den onu.”*

Toplumun nüfusu artıp meseleleri çoğalınca, devlet başkanlarını temsilen kâdılık teşkilatı kurulmuş, bu teşkilatta görev alanlar, insanlar arasında hakkın hâkim olmasına ve zulmün ortadan kalkmasına çalışmışlardır.

İslam tarihinde gördüğümüz “mezalim mahkemeleri” bu gayeye matuf hizmet vermişler, daha sonra ise “adliye teşkilatı” adıyla aynı hizmetler ifa edilmiştir.

Adliyeler, “hukuku korumak ve haksızları tecavüzden durdurmak” için kurulmuştur. Adaletin sembolü olan heykelde, adaletle ilgili önemli mesajlar da vardır. Şöyle ki:

Adalet heykeli, zarif bir kadındır. Çünkü adalet, hem bir zarafet ve

39 Müslim, “Zekât”, 91; Tirmizî, “Zühd”, 53.

40 Buharî, “Mezâlim”, 16; “Şehâdât”, 27.

kılı kırk yararcasına ciddi bir hassasiyet gerektirir. Kadın ise, yaratılışı icabı erkeğe nisbetle daha zarif ve daha hassastır.

Adalet heykelinin sağ elinde bir kılıç, sol elinde ise terazi vardır. Çünkü adalet suçluları cezalandırmalı, ama bunu yaparken de kuyumcu terazisi hassasiyetinde hassas davranmalıdır.

Ayrıca, bu heykelin gözü bağlıdır. Çünkü adaletin icrasında şahsın sosyal statüsüne göre muamele edilmez ve edilmemelidir. Herkes kanun önünde eşittir, suçu işleyen kimse, kim olursa olsun cezasını çekmelidir. Kanunlar, kartalların delip geçtiği, sineklerin ise av olduğu bir örümcek ağı gibi olmamalıdır.

12. Bazı Adalet Prensipleri

12.1. Tarafsızlık

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir kavme olan kininiz, sakın sizi adaletsizliğe itmesin.”⁴¹

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır.”⁴²

İnsan, fitri olarak kendi yakınlarına taraftar olur, onların lehine olanları ister, aleyhlerine olanlardan ise rahatsızlık duyar. Kur'anî adalet ise, adaletin icrasında objektifliği esas alır, tarafsız davranılmasını ister.

12.2. Hislerden Uzak Olmak

“...Adaleti yerine getirmede hevâya uymayın.”⁴³

41 el-Maide, 5/8.

42 en-Nisâ, 4/135.

43 en-Nisâ, 4/135.

Ayette geçen hevâ, hislerle hüküm vermek gibi durumları içine alır. İnsan, hisleriyle hüküm verirse adaletten uzaklaşır, zulmeder, haksızlık yapar.

12.3. Emanetleri Ehline Vermek

“Şüphesiz Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.”⁴⁴

Bunu kısaca “işi ehline vermek” şeklinde anlayabiliriz. İşin ehline verilmemesi kıyamet alametlerindedir.⁴⁵ Yetkilerin, memuriyetlerin, tevdi edilen vazifelerin de birer emanet olduğu göz ardı edilmemelidir.⁴⁶

12.4. Haksızlığı Küçük Görmemek

“Zulmedenlere en küçük bir meyil bile göstermeyin, yoksa ateş size de dokunur.”⁴⁷

Ayette değil zulmetmek, zulmedenlere en küçük bir meyil göstermek bile yasaklanmıştır. Çünkü küfre rıza küfür olduğu gibi, zulme rıza da zulümdür.

Said Nursi şöyle der: “Cenâb-ı Hakk’ın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferdin rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez.”

12.5. Suçun Şahsiliği

“Hiç bir günahkâr, başkasının günahını çekmez.”⁴⁸

Birisini sevmeyebiliriz, ama onun yüzünden onun yakınlarını sevmemek, onlarla ilişkilerimizde soğuk davranmak hakkına sahip değiliz.

44 en-Nisâ, 4/58.

45 Buhârî, “İlim”, 2.

46 Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), c.V, s. 3249.

47 Hûd, 11/113.

48 el-İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; en-Necm, 53/38.

12.6. Zulmetmek Yok, Zulmedilmek De

“...Ne zulmedin, ne de zulme maruz kalın!”⁴⁹

Ayet, faizle ilgili hükümlerin beyan edildiği kısımdan bir parçadır. Yani, başkasının çalışmasından nemalanıp “sen çalış ben yiyeyim” demeyin. Öte yandan sizin üzerinden bazılarının nemalanmasına da fırsat vermeyin.

İlahi adalet hemen her şeyde kendini gösterir. Adaletin “iyilik yapanlara mükâfatını, kötülük yapanlara cezasını vermek” kısmı dünyada da belli ölçüde görülmekle beraber, bütünüyle tecellisi ahirette görülecek, orada “boynuzsuz hayvan, boynuzludan hakkını alacak”,⁵⁰ kimsenin yaptığı yanına kâr kalmayacaktır.

Şu üç ayet, zalimlerle beraber olmamak, zalimlerin içinde bulunmamak ve zalimlere mahkûm olmamak hususunda bize rehberlik eder:

“Gözleri cehennem ehli tarafına çevrilince de, ‘Rabbimiz! Bizi zalim toplulukla beraber eyleme!’ derler.”⁵¹

Ayet, cennet ve cehennem ortasında A’raf’ta olanların duasını bize anlatır.

“Ya Rabbi! Beni zalimler topluluğu içinde bulundurma.”⁵²

Ayet, Hz. Peygamber’in bir duasını bize anlatır.

“Ey Rabbimiz, bizi o zalim kavmin fitnesine uğratma!”⁵³

Ayet, Hz. Musa’nın kavminin bir duasını bize anlatır.

Öyle anlaşılıyor ki, zalim olmamak yetmez, onlarla beraber olmamalı, içlerinde yer almamalı, bir de onlara mahkûm olmamalıdır.

49 el-Bakara, 2/279.

50 Tirmizî, “Kıyâme”, 2.

51 el-A’raf, 7/47.

52 el-Mü’minûn, 23/94.

53 Yûnus, 10/85.

13. Sonuç

Allah adildir, adil olanı sever. Bir imtihan olmak üzere insanı şu dünyada hem adaletle iş görebilir, hem de haksızlık edebilir bir tabiat-ta yaratmıştır. Adalet, Kur'an'ın dört temel esasından biri olduğu gibi, kâmil insanların da en bariz vasıflarındandır. Âdil olmayan biri az veya çok zulümle iç içedir. Zulüm ise, insanı en üst makamlardan en aşağı derekelere indirir.

Adalet; evde, okulda, işyerinde, ticarete... kısacası hayatın her alanında herkese lâzımdır. “Gökler ve yer adaletle kaimdir.” Bu haliyle o, hem kozmolojik evrenin hem de sosyal münasebetlerin olmazsa olmaz elmas direğidir.

Devlet ve başta adliye olmak üzere devlet müesseseleri adaletle kaim ve daimdir. Adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık, rüşvet, adam kayırmak... vardır.

İnsanlar hava ve su ihtiyacından belki daha ziyade adaletle, kanun önünde eşitliğe, zulmedilmemeye muhtaçtır.

Adaleti esas alan sistemler büyüyecek, geliyecek; zulmü esas alan sistemler ise küçülecek, çökmeye mahkûm kalacaktır.

İnsanlara düşen ise, işi ahirete bırakmadan bu dünyada “beşerî adaleti” tesis etmeye çalışmak olmalıdır. Çünkü her insan âdil olmak veya zalim olmak yönünde tercihlerde bulunur. Zalimlerin hükmetmeye çalıştığı bir âlemde, adaleti esas alanlar çalışmıyorlarsa, zulme maruz kalmaktan kurtulamazlar.

Evrensel bir barış, evrensel bir adaletle gerçekleşebilir. Zalimlerin olması, adil olanları ümitsizliğe değil, gayrete getirmelidir.

14. Kaynakça

Buhârî, Muhammed İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîhu'l- Buhârî)*, Çağrı Yay. İst. 1981.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXI, Cîze: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1997.

<http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makale-no=4611> (erişim tarihi: 10.03. 2018)

<http://www.gonullersultani.net/gulden-bulbullere-3/147-21-allah-is-teki-vereyim-buyuruyor.html> (erişim tarihi: 10.04.2018)

<https://www.antoloji.com/tefvizname-siiri/> (erişim tarihi: 10.03.2018)

Kılınç, Bilâl, “Kendi Kendini Açıklayan Bir Kavram: Adalet”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV*, (ed.) Muharem Balcı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 2013, s. 29-49.

Mevlana, Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, (Tercüme ve şerh: Tahiru'l-Mevlevi) İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963.

Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Sahîhu Müslim*), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Emirdağ Lahikası I – II*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *İşaratu'l- İ'caz*, çev. Şadi Eren, İstanbul: 2010.

Nursî, *Mektubat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *Münazarat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Râgıb el-İsfehanî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986.

Tirmizî, Ebû İsû Muhammed, *es-Sünen (Sünenu't- Tirmizî)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, ts.